

consists in the repetition of sounds, words and expressions in a certain sequence, that is, the repetition is diverse in structure. It manifests itself at different levels of speech. In the system of repeating units of the Ukrainian language, every link is important.

The peculiarity of recurrence as a stylistic technique consists in strengthening and anchoring the statement in the mind of the reader, in appealing to his emotions, feelings and moods. It is not only a stylistic figure, it is an emotionally colored model of pressure on the reader's subconsciousness, which should be used in the text in a certain place and at a certain time. Therefore, the main stylistic function of this phenomenon is the function of enhancing the emotional and aesthetic impact.

The issue of recurrence lies at the junction of various disciplines and scientific directions, besides it does not limit its theoretical and practical study, but, on the contrary, contributes to the constant search for new research aspects.

Key words: recurrence, repetition, language level, cohesion, text syntax, text stylistics.

Отримано: 18.11.2023 р.

УДК 81'373.6

DOI: 10.32626/2309-7086.2023-20.42-51

Наталія Дворницька

ORCID 0000-0002-4825-4574,

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри
слов'янської філології та загального мовознавства,*

*Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка*

Вікторія Ринда

ORCID 0000-0003-3883-7984,

*асистент кафедри слов'янської філології та загального мовознавства,
Кам'янець-Подільський національний*

університет імені Івана Огієнка

ЯВИЩЕ СЕМАНТИЧНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ КОНЦЕПТІВ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ КОГНІТИВНОГО ПІДХОДУ В СУЧАСНІЙ ФІЛОСОФІЇ МОВИ

У статті розглядається через призму когнітивного підходу сучасної філософії мови проблема семантичної трансформації деяких концептів, що є активними елементами сакральних текстів. Аналіз проводиться на підґрунті порівняльної інтерпретації в біблійному й лінгвістичному дискурсах із застосуванням різноаспектного етимологічного аналізу з послідовним дотриманням фонетичного, словотворчого, семантичного, хронологічного критеріїв.

Ключові слова: філософія мови, когнітивна лінгвістика, семантична трансформація, концепти, сакральні тексти, етимологічний аналіз, порівняльна інтерпретація.

Постановка проблеми. Філософія мови як наукова дисципліна стала невід'ємною складовою майже всіх філософських і лінгвістичних концепцій сьогодення. Сам термін «філософія мови» вперше увійшов до наукового обігу завдяки працям таких філософів XVIII ст., як Г.-К. Ліхтенберг, І.-Г. Гаман,

І.-Г. Гердер, В. фон Гумбольдт та інших визнаних науковців. Слід зауважити, що статус філософії мови та предмет її вивчення довго був не визначений.

До середини ХХ ст. філософія мови у світовій науковій парадигмі асоціювалася з лінгвістичним структуралізмом, дещо пізніше – з генеративною грамафікою Н. Хомського, біхевіоризмом тощо.

У другій половині ХХ ст. актуальним у межах філософії мови стало дослідження контекстного вживання мови, вивчення мовленнєвих актів і, відповідно, ілюктивних сил, що знайшло своє відображення в працях Г.-П. Грайса, Д. Девідсона, Дж.-Р. Остіна, П. Стросона, Н. Малкольма, Дж.-Р. Сьорла, П. Хартнака.

Кінець ХХ ст. демонструє переорієнтацією філософів мови у когнітивному аспекті, що відображено в роботах Дж. Скорупскі, Ч. Тревіса, Е. Крейга та ін. В лінгвофілософських працях мова розглядається як носій одного з типів знань поряд з іншими, різноаспектними знаннями про світ і людину в ньому. Досліджуються категорії мови у тісних зв'язках із свідомістю, мисленням, усією сутністю людини як соціальної та біологічної істоти.

Сучасна філософія мови трактується як наука, у межах якої досліджуються питання природи і сутності людської мови, пов'язані з її відношенням до дійсності, суспільства, свідомості, сприйняття світу та процесів його пізнання й створення уявлення про нього.

Важливу роль у вирішенні означених питань в сучасній філософії мови відіграє саме когнітивний підхід, об'єктом вивчення якого є людська свідомість, мислення та ті ментальні процеси й стани, які з ними пов'язані.

Цей підхід знаменує собою формування науки когнітивістики, офіційними засновниками якої вважаються організатори першого центру когнітивних досліджень у Гарвардському університеті Дж. Міллер, Дж. Бруннер, а також Дж. Лакофф, Т. Томпсон, Р. Лангакер, М. Джонсон, Л. Таямі, Ч. Філмор, У. Четор, Дж. Хейман, Ф. Унгерер, Х. Шмідт, Б. Хайне, Р. Шенк та інші науковці.

Великий внесок у розвиток когнітивістики зробив Н. Хомський, відомий американський лінгвіст, що приділяв велику увагу так званим когнітивним станам людського розуму, зокрема, станам знання, розуміння, інтерпретацій, вірувань тощо.

У рамках когнітивістики особлива увага приділяється процесу побудови ментальних моделей світу, що дає можливість науковцям констатувати значні трансформації в процесі пізнання світу. Дослідники стверджують, що формування певних уявлень, інформації про світ є результатом взаємодії трьох рівнів: рівня чуттєвого сприйняття, рівня формування уявлень (елементарні узагальнення та абстракції), рівня мовленнєво-мисленнєвих процесів. Уся сумарна інформація складає суть концептуальної системи, концептосфери, що лежить в основі моделі мовної комунікації

У сфері когнітивного підходу сучасної філософії мови проблема створення та еволюції ментальних моделей досліджується через висвітлення окремих лінгвофілософських питань. Серед них проблема семантичної, ментальної трансформації концептів є надзвичайно актуальною.

У процесі дослідження означеної проблеми велику роль відіграє цілий спектр наук. Серед них: лінгвістична семантика, психолінгвістика, яку об'єднують з когнітивною лінгвістикою загальні проблеми, пов'язані з загальнолюдськими механізмами оволодіння та використання мови, культурологія, яка дозволила встановити роль культури у виникненні та функціонуванні концептів. Особливу роль у цьому процесі відіграють порівняльно-історичне мовознавство та етимологія.

Дослідження феномену утворення та трансформації концептів дозволив науковцям інтерпретувати останні як своєрідний генетичний код у певному ментальному середовищі, ментальній моделі, на її певному фоновому рівні. Це дозволяє підійти близько до глобальної проблеми становлення та трансформації свідомості, світосприйняття народів, націй і навіть людства в цілому.

Очевидна важливість та актуальність проблеми спонукає проводити дослідження феномену семантичної трансформації концептів, їх ментальних інтерпретацій не тільки на основі текстуальних досліджень, але й із застосуванням глибокого лінгвістичного аналізу у порівняльно-історичному аспекті з елементами етимологічного еккурсу.

На доцільності етимологічних розвідок в процесі дослідження найскладніших явищ на всіх рівнях лінгвосистеми наголошували такі видатні науковці, як: Й. Добровський, Ф. Міклошич, Е. Бенвеніст, А. Жюре, П. Шантрєн, О. Потебня, І. Бодуєн-де-Куртєне, Х. Педерсен, П. Пірсон, Я. Грот, В. Поржезінський, О. Томсон, С. Микуцький, М. Фасмер, Є. Будде, К. Бругман, Ф. Гелтергоф, Ж. Варбот, М. Фрейденберг та інші талановиті дослідники. Американський славіст Х. Бірнбаум підкреслював важливість етимологічних досліджень у вирішенні різноаспектних лінгвістичних проблем, наголошуючи при цьому, що алгоритм етимологічного аналізу повинен враховувати фонетичний, словотворчий, семантичний та хронологічний критерії.

Серед сучасних наукових розвідок, де об'єктом дослідження обрано лінгвокультурні концепти, виступають роботи Е. Свитцера, Б. Хайне, А. Ассмана, М. Алефіренка, О. Близнюка, І. Голубовської, О. Задорожньої, В. Карасика, В. Кононенка, П. Мацькова, А. Пікалової, О. Селіванової та інших дослідників. Систематизації та аналізу концептів і науковому аналізу української фразеології присвятили праці І. Вудвуд, М. Демський, Л. Запорожець, А. Коваль, В. Кононенко, О. Куцик, Т. Мороз, Л. Ткач, Л. Шевченко, Н. Швидка, О. Решетняк, В. Прохорова, А. Михаленко, М. Колесніченко, С. Голик, Н. Дворницька та інші науковці.

Розглядаючи концепт як умовну одиницю ментальної моделі світу, дослідники наголошують на потребі концептуально-семіотичного осмислення домінантних універсальних концептів як сегментів, зокрема, українськомовної картини світу, здійснюваного на підґрунті порівняльної інтерпретації в різних, зокрема, філософському та біблійному дискурсах тощо. При цьому недостатньо уваги приділяється саме глибокому різноаспектному етимологічному аналізу, значущість якого важко переоцінити.

Слід зазначити, що саме етимологічний аспект аналізу (з урахуванням основних критеріїв) процесів трансформації концептів на підґрунті сакральних текстів сприятиме пошуку первинного значення лексеми. Очевидно, що саме віднайдення первинного значення, праформи, й запобігатиме «розмиттю меж базових гуманістичних цінностей, що загрожує втратою сучасною людиною здатності до збереження, шанування, ревіталізації досвідів своєї спадщини та трансляції своєї ідентичності» [7, с.101].

Мета дослідження – проаналізувати деякі концепти в аспекті ментально-семантичної трансформації на підґрунті порівняльної інтерпретації в біблійному й лінгвістичному дискурсах, застосувавши різноаспектний етимологічний аналіз з послідовним дотриманням фонетичного, словотворчого, семантичного, хронологічного критеріїв; проаналізувавши в історичному аспекті ознаки очевидної демотивації основ, зробити спробу віднайти (на основі аналізу текстуальних даних) первинне значення лексем, концептів, що виступають певними носіями ментальної спадщини людства.

Виклад основного матеріалу. Надзвичайно активними в сучасному українському дискурсі є концептуальні лексеми *слава*, *честь*.

Ментальне сприйняття цих концептів, особливо в часи страшних випробувань, безперечно позитивне. *Слава* сприймається як вище духовне досягнення, як концепт престижу, найвищої оцінки суспільством, що піднімає людину над іншими.

Виконує означену лексичну функцію даний концепт вже давно, що зазначено в літературних текстах. Причому поняття *слави* стосується не тільки окремих героїв, але й країни, що їх породила. Таким чином зміцнюється відчуття єдності, єднання з усією країною. Читаємо у Костомарова:

«Діти слави, діти слави!

Час ваш наступає:

Слава тобі, Україно...» [3, с.111].

Завершуючи останній свій історичний роман «Пан Володиський, Генрік Сенкевич, що мріяв про відроджену, незалежну Польщу, зазначав, що важку працю свою він присвятив пам'яті, *славі* і *честі* предків, що сприяє зміцненню сердець, відродженню Польщі.

Дещо інше в ментальному аспекті ставлення до *слави* демонструють сакральні тексти, представлені в даній статті у перекладі І. Огієнка.

Читаємо у Посланні Петра [1:24-25]: «Бо кожне тіло, немов та трава, і всяка *слава* людини, як цвіт трав'яний: засохне трава, то й цвіт опаде. Але слово Боже бути жити вічно».

У текстах проповідей антиохійського священника IV століття Іоанна Златоустого, який отримав знамените ім'я своє за дар проповіді та красномовства, доволі активно функціонує лексема *слава*. Не лише своїми полум'яними проповідями святий приводив до Бога людські душі, великий вплив надавав приклад його святого життя. Найвищий за чином священник столиці відмовився від розкоші і жив, як аскет, спрямовуючи свої кошти на допомогу нужденним. Відмовився він і від земної *слави* та надмірних почестей. Звертаючись до мирян, проповідник наголошував, що істинна людська *слава* не в блиску та розкошах, не в гордині, що вбиває душу, а в правді і любові, що є щирою й ненав'язливою. У своїх проповідях згадував він святих апостолів, зокрема, наводив слова з Послання Петра [1:25]: «Постійно любіть один одного від щирого серця, як відроджені через Мене від слова Божого, і нехай будете в *славі* Божій (...)».

Етимологічний аналіз з урахуванням основних критеріїв його проведення дозволяють зробити цікаві лінгвофілософські спостереження.

Насамперед, беззаперечним видається те, лексема *слава*, очевидно, має генетичну близькість зі словом *слово*.

Етимологічні словники та різноаспектні дослідження [4, 10, 11, 13, 15] констатують, що праслов. *slavo (основа на *-es-*) споріднене з лтськ. *slava*, *slave* «молва; репутація; похвала, слава», сх.-лит. *šlāvė* «честь, слава», *šlāvinti* «славити, почитати, прославляти», д.-інд. *śrāvas* «слава, похвала, повага, шана», авест. *sravañ* «слово, вчення, прорікання», гр. *κλέος* (диал. *κλέο* «слава»); давньогр. *κλέω* «прославляю», *κλύω* «слухаю, розумію, приймаю до уваги, засвоюю» (принагідно нагадаємо ім'я музи Історії *Клио*), д.-ірл. *chlú* «слава».

У свою чергу, лексема *слово*, є надзвичайно поширеною в багатьох мовах, зокрема слов'янських: укр. *сло́во*, блр. *сло́во*, ст.-слав. *слово*, род. в. *словесе* (Супр.), болг. *сло́во*, сербохорв. *слѡво* «буква, літера», словен. *slóvo*, род. в. *-esa* «прощання», *slóvo*, род. в. *-a* «буква, слово», *slòv*, род. в. *slóva* «поклик,

ім'я», чеськ. *slovo* «слово», *sloveso* «глагол», словц. *slovo* «слово», польск. *slowo*, в.-луж., н.-луж. *slowo* «слово», полаб. *Sliivü*.

Фонетичний аналіз у порівняльно-історичному аспекті дозволяє стверджувати абсолютну генетичну близькість лексем *слава* і *слово*, фонемна варіативність яких є результатом чергуванням довгих та коротких голосних.

Словотворчий аналіз, представлений в різноманітних поглиблених етимологічних розвідках та словниках, дозволяє припустити, що обидві лексеми (трансформації викликані виключно фонетичними процесами чергування голосних) походять від прадавнього твірного елемента **k'lu-/k'leo-*, пов'язаного (за теорією В. Поржезінського) з образом очищення, чистоти, просвітління, ясності (пор.: лат. *claritas*, англ. *clear*; нім. *klar*)

У текстах Святого письма *слава* Божа являє собою абсолютне єднання зі *словом*, що несе чистоту та істину, ясність та благодать правди. Читаємо в Євангелії від Іоанна [1:1-14]: «*Слово* стало тілом, і перебувало між нами, і ми побачили *славу* Його, – *славу* як Єдинородного від Отця, повного благодаті й істини».

Сакральні тексти трактують, що людині не дано «зріти *славу* Господню». Єдиним способом, завдяки якому людина може наблизитися до неї як до джерела життєвих сил, згідно з пророками, є *слово*, *слово* про *славу* Творця, *слово*, що несе Правду. Читаємо в Псаломі Давида [8:1-6]: «*Слово* моє про *славу* Твою... *Славою* та честю увінчав його».

Отже, представлений аналіз дозволяє констатувати значну ментально-семантичну трансформацію концептів *слово* і *слава* на фоні сакральних текстів і сучасного дискурсу.

По-перше, лексеми *слово* і *слава*, що сприймаються на сучасному рівні мови як семантично не пов'язані між собою мовні одиниці (хоча етимологічний аналіз доводить їх генетичний зв'язок від прадавнього твірного елемента **k'lu-/k'leo-*), в текстах Святого письма – надзвичайно близькі семантично.

По-друге, ментально-семантичне сприйняття даних концептів на сучасному рівні та у сакральному контексті суттєво відрізняються. Сучасна людина (почасту далека від знання сакральних текстів, тим більше – її сокровенних значень і концепцій) надзвичайно активно оперує концептом *слава*, оцінюючи його як найвищий показник духовних досягнень людини.

На противагу цьому сакральні тексти чітко і неоднозначно трактують, що *слава* властива лише Творцю, славити слід тільки його. Читаємо в Одкровенні Іоанна Богослова [4:9-11]: «І коли тварини воздають *славу* і честь і подяку Тому, Хто сидить на престолі, Хто живе повік віку, тоді двадцять чотири старці падають перед Тим, Хто сидить на престолі, і поклоняються Тому, Хто живе у віки віків, і покладають вінці свої перед престолом, кажучи: достойний Ти, прийняти *славу* і честь і силу: бо Ти створив усе, і все з Твоєї волі існує і створено».

Сакральні тексти трактують також, що *слово* як трансформація Вищої *слави* передається людям як можливість наближення людини до джерела життєвих сил, до вищої правди. *Слово* не може виконувати іншу функцію, не може слугувати неправді, заздорті, підлості, наклепам. Читаємо в Євангелії від Іоанна [1:1-14]: «Споконвіку було *слово*, і *слово* було у Бога, і *слово* було Бог».

Сакральні тексти засвідчують, що, прийшовши в світ, Христос залишився *словом* Божим. В той же час він втілювався та став *словом* людським, сповненим істинної любові, благодаті й правди, чистоти та живоносної сили, що далека від людської земної *слави*. Читаємо в Євангелії від Іоанна: «*Слово* стало Людиною й оселилося серед нас» [1:1-14]. Навіть Ісус відрікається від земної

слави, стверджуючи лише славу Творця. Читаємо в Євангелії від Іоанна [8:54]: «Слава Моя ніщо. Моя слава в славі Отця Мого».

За твердженням сакральних текстів, ніколи праведне слово не повинно творити земну славу. Нагадаємо ще раз Послання від Петра [1:24-25] «...всяка слава людини, як цвіт трав'яний: засохне трава то й цвіт опаде».

Притча свідчить: «Спитали у мудрого старця: «Чому не бажаш хвалу за добрі справи? Відповідав: «Слава земна – тлін. У неправедних викличе заздрість, у праведних – непорозуміння та розчарування. Чи варта воно того?» [2, с.120].

На жаль, людство в більшості своїй сприймає амбітність, гординю, як норму, а порожню славу – як бажану мету.

У сучасному дискурсі поряд із лексемою слава активно функціонує лексема честь. Даний концепт у сучасній ментальній моделі сприймається надзвичайно позитивно. Як концепт, що демонструє особливе ставлення до людини в суспільстві, перевагу певної особи над іншими.

На противагу тексту Святого Письма твердять, що людина, наділена совістю і мудрістю, має бути далекою від амбітності, пошуків слави, показної честі.

За Святим Письмом, земна честь, почитання так само, як і земний суд, мало чого варте. Читаємо в Євангелії від Матфея [15:8]: «Лицеміри устами шанують мене, а серця їх далеко». Проникливі слова знаходимо в Євангелії від Луки [10:20]: «Тому не радійте, що тут вам покораються, а радійте, що написані імена ваші на небесах».

Етимологічний аналіз, який ґрунтується на даних відповідних словників [5, 10, 11, 13, 15, 16] та досліджень, демонструє, що лексема честь походить від праїнд. твірної основи *-kuei(t), яка в санскриті відповідає лексичній одиниці, що демонструє поняття «честь» і при цьому означає «спокійні роздуми, дума». Це семантичне навантаження очевидно доводить значну відстань між сакральним і сучасним сприйняттям концепту «честь», пов'язаного з поняттям амбітності, бажання лідерства.

У сучасному жорстокому світі концепти милосердя, милість звучать мало не як архаїзми, слова, що майже вийшли з ужитку чи замінені іншими, більш звичними для нашої ментальної картини світу.

Але зовсім не таку ментальну модель представляють сакральні тексти. Читаємо в Притчах Соломона [12]: «...праведні милують худоби своєї, утроби безбожних немилостиві...». Іоанн Златоуст у проповідях своїх зазначав, що милосердя і співчуття – єдине, чим ми можемо уподібнитися Богу, а коли в людини немає милосердя, то вона не має нічого.

Словотворчий аспект етимологічного аналізу ґрунтуємо на тому, що вчені-етимологи [13-16]: виділяють серед протокоренів світових мов праїндоевропейський корінь *meth- «серцевина, серце, духовне відчуття». Наприклад, означений корінь функціонує в давньогрецькій лексемі *μεθυσκον* /метускон/ «духовно насичує». З твірної основи, кореня *meth-, що демонструє процес духовного насичення серця, душі людини, етимологи виділяють першу частину *me(i)-, що містить значення зв'язку.

Низка етимологічних досліджень констатують, що лексема милість саме походить від кореня *mei- (в якому, як свідчить фонетичний аналіз, відбулася монофтонгізація дифтонга *ei- > i-) «зв'язувати в єдине ціле, змішувати» та суфікса *-l-, що походить від праїндоевропейської кореневої морфемі *loi-/*lei- (з первинним значенням «литися зверху, зливатися в єдине ціле») [що, відповідно, теж пройшла процес монофтонгізації дифтонга, перетворившись в де-

риваційний формант, а потім в процесі спрощення та демотивації стала частиною кореня: *mil-* (**mei-* > *mi-* + **loi-/*lei-* > -*l-* = *mil-*).

Підтвердженням цієї теорії є те, що об'єднаний пракорінь функціонує в таких словах, як: старолит. *mildingai* «дружньо»; англ. *mild* «м'який»; трансформований корінь **loi/*lei* функціонує в давньогр. лексемі *ἐλαία* /элайа/ «оливкове дерево». Саме від нього створена давньогрецька лексема *ἔλεος* /элеос/ «милосердя».

Зауважимо, що слово *ἔλεος* /элеос/ «милосердя, милість» разом із похідними є одним з найчастотніших в сакральних текстах грецькою мовою, а також перекладах. Читаємо в Євангелії від Луки [10:37]: «Він сказав: хто вчинив йому милість (*ἔλεος*). Тоді Ісус сказав йому: іди, і ти роби так само»

Продовжуючи словотворчі пошуки, зазначимо, що праіндоевропейський кореневий елемент **mei-*, який, як зауважувалось, функціонує у великій кількості слів світових мов, є висхідним до більш простого першокореня **me-/mь-*, який етимологи пов'язують с першообразами «міряти», «міра», «точка відліку, початок творіння». Можливо, навіть «встановлення всезагальноючої міри».

Похідними від кореня **me-* дослідниками визнаються такі слова, як грецьк. *μέρος* /мерос/ «доля, гідність», *μείρομαι* /мейромэ/ «отримувати, що належить»); англ. *measure* «вимірювати»; лат. *medius* «середній, проміжний» тощо.

Отже, на основі різноаспектного аналізу та ґрунтуючись на текстовому матеріалі, зауважимо, що лексема *милість* містить в собі образ Вищої Благодаті, що летить в душу людини, здатної її прийняти і є (за словом Іоанна Златоустого) мірою відліку буття. Таке сприйняття концепту цілком відповідає ментальній моделі сакральних текстів.

Сакральні тексти зазначають, що, зв'язуючи себе з Вищою Благодаттю, людина відчуває *милість* Творця, і сама стає щирим провідником *милості, милосердя* – тим, хто здатен бути милостивим, милосердним, а, отже, – помилюваним. Читаємо в Євангелії від Матфея [5:6-12]: «Блаженні милостиві (*ἐλεήμονες* /елеїмоніс/, бо вони помиловані (*ἐλεηθήσονται* /елеїтісонте/) будуть. Блаженні чисті серцем, бо вони Бовідалляються від вищої Правди, *милості*, людина починає підходити до життя зі своїми мірками та стандартами. Як результат – залишається без *милості* внутрішньої (*милосердя*), перетворюючись в жорстоку, заздрісну, алчущу все більших благ, немилосердну, таку, що бере на себе право судити і засуджувати. Категоричну незгоду з цим демонструють сакральні тексти. Читаємо в Євангелії від Матфея [7:1-5]: «Не судіть, та не будете судимі; бо яким судом судите, такими будете судимі, і якою мірою міряєте, такою і вам мірятимуть».

Слід зазначити, що подібне сприйняття концепту «*милість*» демонструють й інші, не тільки християнські, сакральні тексти, ставлячи *милосердя* на найвищій щабель людяності.

Зокрема, в «Тайттирі-упанишаді» (*Taittirīya Upaniṣad*), ведійському тексті на санскриті, дається опис різних рівнів щастя, яке можуть відчувати живі творіння у Всесвіті. Яскравою перлиною цього твору є гімн Милосердю, що дає найвище блаженство.

У творах іудейського філософа Філона Александрійського (I ст. н. е.) дається опис життя та вірувань секти терапевтів (складової частини есейського суспільно-релігійного руху в Палестині на межі нової ери), що жили і працювали в Єгипті в I ст. н. е. Рятували хворих безкоштовно, ділились всім, віддавали останнє – тільки в ім'я *милосердя*. Філософ відзначав, що *милосердя* не може бути в душі того, хто здатен ненавидіти.

Іоанн Златоустий наголошував у своїх проповідях, що *милосердя* та співчуття – єдине, чим людина можемо уподібнитися до Творця, а коли ми не маємо цього, то не маємо нічого.

Тільки *милість*, *милосердя* (як стверджують аналізовані тексти) ведуть людину до Світла. Читаємо у Послання Іоанна [2:11]: « Хто говорить, що в світлі і ненавидить брата свого, той у темряві...і не знає, куди йде, бо темрява засліпила йому очі».

Дослідники зазначають, що в сакральній ментальній моделі (на відміну від сучасного дискурсу) концепти «милість», «милосердя» – одні з найактивніших.

Очевидно, що в сфері когнітивного підходу сучасної філософії мови проблема створення та еволюції ментальних моделей і, зокрема, трансформації концептів, надзвичайно актуальна.

У процесі дослідження означеного мовно-філософського питання велику роль відіграє цілий спектр наук. Серед них: лінгвістична семантика, психолінгвістика, яку об'єднують з когнітивною лінгвістикою загальні проблеми, пов'язані з загальнолюдськими механізмами оволодіння та використання мови, культурологія, що надає можливість встановити роль культури у виникненні та функціонуванні концептів.

Особливу роль у цьому процесі відіграють порівняльно-історичне мовознавство та етимологія. Різномасштабний етимологічний аналіз в подібних дослідженнях є конче необхідним, оскільки саме завдяки йому виникає можливість отримати інформацію не тільки в сфері глобальних змін мовної системи та структури, але й в аспекті формування світобачення, психології суспільства, деяких культурно-філософських трансформацій.

Висновки. Досягнення подібних результатів можливо лише за умови чіткого алгоритму проведення аналізу з визначенням основних критеріїв на підґрунті порівняльної інтерпретації в різних, зокрема, філософському та біблійному дискурсах тощо. Саме урахування вимог фонетичного, словотворного, семантичного, хронологічного аспектів дослідження дозволяє запобігти профанації етимологічних розвідок, розширити наукову інформативну базу.

Очевидно, що отримана в результаті подібних досліджень інформація сприятиме підвищенню рівня мовленнєво-стилістичної коректності вживання концептуальних лексем, які виступають певними носіями ментальної спадщини людства.

Поглиблений аналіз трансформації означених концептів покликаний активізувати процес збереження та ревіталізації базових гуманістичних цінностей людства, його культурних основ.

Список використаних джерел і літератури:

1. Голик С. Етимологічний шар концепту OLD AGE. *Сучасні дослідження з іноземної філології: збірник наукових праць*. Ужгород: Ужгородський національний університет, 2020. Вип. XVIII. С. 216-225.
2. Дворницька Н.І. Етимологічний аспект історії слов'янських мов: навчальний посібник. Кам'янець-Подільський: Апостроф, 2021. 160 с.
3. Костомаров М.І. Твори в двох томах. Київ: Дніпро, 1990 р. 561с.
4. Мельничук О.С., Білодід І.К., Коломієць В.Т., Ткаченко О.Б. Етимологічний словник української мови. Київ: Наукова думка, 1982. Т. 5. 538 с.
5. Мельничук О.С., Білодід І.К., Коломієць В.Т., Ткаченко О.Б. Етимологічний словник української мови. Київ: Наукова думка, 1982. Т. 6. 632 с.
6. Огієнко І. Біблія або Книги Святого Письма Старого і Нового Заповіту. Об'єднане біблійне товариство, 1962. 1569 с.

7. Ткачук Б. Етимологічні особливості сучасних досліджень філософії пам'яті. *Вісник Львівського університету*. Серія філософські науки. 2019. Вип. 23. С. 101-107.
8. Швидка Н.В., Решетняк О.О. Вербалізація концепту гріх у біблійному і мовно-мисл. дискурсах. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Серія Філологія. Журналістика. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. Т. 32. Ч. 1. С. 77-81.
9. Штейнберг О.М. Єврейський і халдейський етимологічний словник до книг Старого заповіту. Вільна, 1878. 292 с.
10. Berneker E. *Slavisches etymologisches Wörterbuch*. Heidelberg: Winter, 1908. 760 s.
11. Brukner A. *Słownik etymologiczny*. Warszawa: Wiedza Powszechna, 1957. 806 s.
12. Collins English Dictionary and Thesaurus. *Harper Collins Publishers*. 1991. URL: <http://www.collinsdictionary.com>.
13. Miklosich F. *Etymologisches wörterbuch der slavischen*. Wien: W. Braumüller, 1886. URL: <https://archive.org/details/etymologischesw00mikluoft/etymologischesw00mikluoft/page/n16/mode/1up>.
14. Online Etymology Dictionary. *Douglas Harper*. URL: <http://www.etymonline.com>.
15. Trautmann R. *Baltisch-Slavisches Wörterbuch*. Göttingen, Gm: Vandenhoeck Ruprecht. Creative Media Partners, LLG, 2019. 508 s.
16. Walde A. *Lateinisches Etymologisches Wörterbuch*. 3-e Auflage, bearb. bei J.B. Hoffmann. Heidelberg, 1938. URL: <https://archive.org/details/walde/page/n7/mode/2up>.

References:

1. Holyk, S. (2020) Etymolohichniy shar kontseptu OLD AGE [Etymological layer of the concept OLD AGE]. *Suchasni doslidzhennia z inozemnoi filolohii*: zbirnyk naukovykh prats. Uzhhorod: Uzhhorodskiy natsionalnyi universytet. S. 216-225. [in Ukr.].
2. Dvornytska, N.I. (2021) Etymolohichniy aspekt istorii slovianskykh mov [Etymological aspect of the Slavic languages dictionary]: navchalny posibnyk. Kamianets-Podilskiy: Apostrof, 2021. 160 s. [in Ukr.].
3. Kostomarov, M.I. (2021) *Tvory v dvoh tomah* [Books in two volumes]. Kyiv: Dnipro, 561 s. [in Ukr.].
4. Melnychuk, O.S., Bilodid, I.K., Kolomiets, V.T. (1982) *Etymolohichniy slovnyk ukraïnskoi movy*. Kyiv: Naukova Dumka. T. 5. 538 s. [in Ukr.].
5. Melnychuk O.S., Bilodid I.K., Kolomiets V.T. (1982) *Etymolohichniy slovnyk ukraïnskoi movy* [Etymological dictionary of the Ukrainian language]. Kyiv: Naukova Dumka. T. 6. 632 s. [in Ukr.].
6. Ohienko, I. (1962) *Bibliia abo Knyhy Sviatoho Pysma Staroho i Novoho Zapovitu* [Bible or Books of Holy manuscripts of Old and New Testament]. Obiednane bibliine tovarystvo. [in Ukr.].
7. Tkachuk, B. (2019) *Etymolohichni osoblyvosti suchasnykh doslidzhen filosofii i pamiati* [Etymological features of modern studies of philosophy and memory]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya filosofski nauky*. Vyp. 23. S. 101-107. [in Ukr.].
8. Shvydka, N.V., Reshetniak, O.O. (2021) *Verbalizatsiia kontseptu hrih u biblii-nomu I movnomu dyskursah* [Verbalization of the concept Sin in Biblical and language discourse]. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Seria Filolohiia. Zhurnalistyka*. Odessa: Vydavnychiy dim «Helvetyka» T. 32. Ch. I. S. 77-81. [in Ukr.].
9. Shteinberh, O. (1935) *Yevreyskiy i khaldeyskiy etymolohichniy slovnyk do knyh Staroho zapovitu* [Jewish and Chaldean etymological dictionary to the Old Testament book]. Kyiv: Derzh. vyd. Ukrainy. 292 s. [in Ukr.].
10. Berneker, E. (1908) *Slavisches etymologisches Wörterbuch* [Slavic etymological dictionary]. Heidelberg, Gm: Winter. 760 s. [in Germ.].
11. Brukner, A. (1957) *Słownik etymologiczny* [Etymological dictionary]. Warszawa: Wiedza Powszechna. 806 s. [in Pol.].

12. Collins English Dictionary and Thesaurus. Harper Collins Publishers, (1991). URL: <http://www.collinsdictionary.com>. [in Eng.].
13. Miklosich, F. (1922) Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen [Etymological dictionary of Slavic language]. [Neudruck]. Leipzig, Gm: Koehlers Antiquarium. [in Germ.].
14. Online Etymology Dictionary. Douglas Harper. URL: <http://www.etymonline.com>
15. Trautmann, R. (1883) Baltisch-Slavisches Wörterbuch [Baltic-Slavic dictionary]. Göttingen, Gm: Vandenhoeck Ruprecht. Creative Media Partners, LLG, 2019. 508 s. [in Germ.].
16. Walde, A. (1938) Lateinisches Etymologisches Wörterbuch [Latin etymological dictionary]. 3 Auflage, bearb. Bei J.B. Hoffmann. Heidelberg. URL: <https://archive.org/details/walde/page/n7/mode/2up> [in Eng.].

Nataliia Dvornytska, Viktoriia Rynda

THE PHENOMENON OF SEMANTIC TRANSFORMATION OF CONCEPTS THROUGH A PRISM OF COGNITIVE APPROACH IN MODERN PHILOSOPHY OF LANGUAGE

The article begins with a short historical insight of the philosophy of language precisely its formation and field of study. The authors of the article emphasize that the cognitive approach plays an important role in solving the issues of modern philosophy of language, where the object of study is human consciousness, thinking, the mental processes and mindsets associated with them.

In the field of the cognitive approach of the modern philosophy of language, the problem of the creation and evolution of mental models is investigated through the coverage of certain linguistic-philosophical issues. Among the mentioned above, the problem of semantic, mental transformation of concepts is extremely relevant.

The authors of the article consider it appropriate to conduct an analysis of the semantic transformation of some conceptual ideas at different background levels, including religious, philosophical which have been done in comparison with modern perception.

The article emphasizes that from the point of view of cognitive linguistics concepts are created and fixed in the minds of native speakers as a result of processing and transforming mental representations with the help of linguistic phenomena. That is why the clarification of the problem can be especially deep and reliable, if it is not limited to the observation of the textual material, however, it is based and supported by detailed linguistic studies in a comparative-historical aspect.

It is obvious that the solution of such a complex issue involves the study of a large number of dictionaries and textual materials this problem solving must be supported by etymological analysis in various aspects. For the purpose of scientific substantiation, it is necessary to carry out the algorithm and methodology of etymological research taking into account the main criteria of analysis, among which there is phonetic, word-forming-semantic, chronological ones. They should take into account the peculiarities of derivational processes, phonetic transformations associated with changes in the composition of the word, demotivation of the base of the word, morpheme simplifications.

The analysis is based on etymological dictionaries and research works. Examples from Latin, Greek, English and other European languages are given in the morpheme-derivational comparisons while making analysis. To provide text illustrations, quotations from various sacred texts translated into Slavic languages have been used.

Key words: modern philosophy of language, cognitive linguistics, semantic transformation, concepts, comparative-historical linguistics, etymological aspect of research, criteria of etymological analysis.

Отримано: 30.10.2023 р.